

Roman Szkup

**Użytkowanie rodzinnych ogrodów działkowych (ROD)
przez społeczność wielkomiejską
Przykład Łodzi**

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO

Użytkowanie
rodzinnych ogrodów działkowych (ROD)
przez społeczność wielkowiejską

40 LAT

WYDAWNICTWA
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Roman Szkup

Użytkowanie
rodzinnych ogrodów działkowych (ROD)
przez społeczność wielkowiejską

Przykład Łodzi

Roman Szkup – Zakład Geografii Hotelarstwa, Instytut Geografii Miast i Turyzmu
Wydział Nauk Geograficznych, Uniwersytet Łódzki, 90-142 Łódź, ul. Kopcińskiego 31

RECENZENT

Tomasz Michalski

REDAKCJA TECHNICZNA I SKŁAD KOMPUTEROWY

Andrzej Olejnik

OPRACOWANIE GRAFICZNE

Roman Szkup, Karolina Dmochowska-Dudek

KOREKTOR

Bogusława Jędrasik

PROJEKT OKŁADKI

Roman Szkup, Karolina Dmochowska-Dudek

Copyright © by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2013

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.06266.13.0.H

ISBN (wersja drukowana) 978-83-7525-904-9

ISBN (ebook) 978-83-7969-348-1

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 665 58 63, faks (42) 665 58 62

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Cel i zakres opracowania	8
Rodzinne ogrody działkowe (ROD) w badaniach naukowych i literaturze przedmiotu	11
Definicje ogrodów działkowych	23
Materiały źródłowe	25
Część I. Uwarunkowania prawne oraz rozwój ROD w Łodzi ...	29
1.1. Przepisy prawne oraz normatywy dotyczące ROD	29
1.2. Geneza i rozwój ogrodów działkowych w Łodzi	35
Część II. ROD w przestrzeni Łodzi	45
2.1. Lokalizacja ROD	45
2.2. Miejsce ROD w systemie zieleni miejskiej	57
2.3. Klasyfikacja łódzkich ogrodów działkowych	63
2.3.1. Kryterium położenia (lokalizacji)	63
2.3.2. Kryterium wieku (okresu powstania)	66
2.3.3. Kryterium wielkości	67
2.3.4. Kryterium otoczenia ogrodów	72

Część III. ROD w badaniach reprezentacyjnych	81
3.1. Dobór ogrodów do badań szczegółowych.	81
3.2. Charakterystyka badanych ogrodów.	88
Część IV. Charakterystyka użytkowników działek w ROD	111
Część V. Działka w ROD jako obiekt użytkowania	123
5.1. Zagospodarowanie działek w świetle statystyki opisowej.	123
5.2. Zagospodarowanie działek w świetle metod statystycznych ..	140
Część VI. Sposób użytkowania działek w ROD	171
6.1. Sposoby i motywy pozyskania działki	171
6.2. Sezonowość oraz częstotliwość pobytów na działce	178
6.3. Liczba osób przebywających na działce	190
6.4. Aktywności podejmowane na działce	192
6.5. Status majątkowy a użytkowanie działki	199
Część VII. Determinanty warunkujące użytkowanie działek w ROD	215
Podsumowanie	231
Bibliografia	237

WSTĘP

Poprzedni ustrój społeczno-gospodarczy – socjalizm – pozostawił po sobie w strukturze funkcjonalno-przestrzennej większych polskich miast duże powierzchniowo tereny ogrodów działkowych (nazywanych obecnie rodzinnymi ogrodami działkowymi – ROD). Funkcjonowanie ogrodów wpisywało się w cele społeczne realizowane przez państwo socjalistyczne. Idea ogrodów działkowych była wcześniejsza od narodzin państwa socjalistycznego – wywodzi się z kręgu działaczy społecznych z końca XIX wieku (L. Acton, 2010). Pomimo, że pierwsze ogrody w Polsce zaczęły powstawać na przełomie XIX i XX wieku, to jednak ich rozwój na szerszą skalę nastąpił dopiero po drugiej wojnie światowej. Z analizy roczników statystycznych wynika, że w końcu lat 80-tych XX wieku udział terenów zajmowanych przez ogrody działkowe w dużych miastach Polski sięgał 2–5% ich powierzchni. Zachodzące po 1989 roku przemiany dotknęły wszystkie sfery życia (A. Ágh, 1999; S. Grykień, 2004; J. Bański, W. Stola, 2002; T. Michalski, 2010; J.J. Parysek, 2005; J.J. Parysek, H. Rogacki (red.), 2000; E. Rydz, A. Kowalak, 2008; T. Stryjakiewicz, 1999; J. Wendt, 2007). Spowodowały także duże zainteresowanie elit samorządowych, społecznych, gospodarczych oraz politycznych miejskimi terenami zajmowanymi przez ogrody działkowe. Współczesne elity prezentują różne poglądy – od likwidacji ROD jako przeżytku socjalizmu po zachowanie ich w obecnej formie, jako pomoc socjalną dla najmniej zamożnych grup społecznych. Prezentowane są także pomysły uwłaszczenia użytkowników ogrodów, zwrócenia terenów ROD ich byłym, prawowitym właścicielom, czy przekazania terenów zajmowanych przez ROD pod inne użytkowanie (np. mieszkaniowe). Zainteresowanie elit znalazło wyraz w próbach regulacji prawnych podejmowanych po 1989 roku, którym towarzyszyły zawsze dyskusje społeczne.

Wszystko to doprowadziło w konsekwencji do zakwestionowania przez Trybunał Konstytucyjny w 2012 roku ustawy o rodzinnych ogrodach działkowych z 2005 roku, opracowania w ostatnich miesiącach 2012 roku i złożenia w Sejmie RP obywatelskiego projektu ustawy o ROD oraz kilku innych projektów partyjnych (obecnie odbywają się prace w sejmowej komisji infrastruktury oraz samorządu terytorialnego i polityki regionalnej nad czterema projektami ustaw: obywatelskim, Platformy Obywatelskiej, Solidarnej Polski oraz Sojuszu Lewicy Demokratycznej).

Problem funkcjonowania ROD w ramach gospodarki rynkowej w dużych miastach Polski jest aktualny, żywo dyskutowany w społeczeństwie i nadal otwarty. Problematyka dotycząca rodzinnych ogrodów działkowych nie cieszyła się dotychczas większym zainteresowaniem ze strony świata nauki. Badania dotyczące ogrodów działkowych podejmowano (na niewielką skalę) w ramach nauk społeczno-ekonomicznych i etnograficznych oraz pośrednio w pracach z zakresu architektury, gospodarki przestrzennej i urbanistyki. Również geografowie nie podejmowali szerzej problematyki związanej z ogrodami działkowymi. Brak badań oraz aktualność problematyki ROD w wymiarze społecznym oraz naukowym skłoniła autora do bliższego zainteresowania się problematyką ogrodów działkowych z punktu widzenia geografii społeczno-ekonomicznej i geografii turystyki.

Cel i zakres opracowania

Zasadniczym celem opracowania jest przedstawienie współczesnych sposobów użytkowania rodzinnych ogrodów działkowych (ROD) przez społeczność dużego miasta, jakim jest Łódź.

E. Duś (1992), badając w okresie przełomu polityczno-gospodarczego początku lat 90-tych użytkowanie ogrodów działkowych w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym, wydzielił osiem podstawowych typów działek użytkowanych w sposób rolniczo-produkcyjny (między innymi działki owocowo-warzywne, kwiatowo-owocowe, warzywne, owocowe). Stwierdził, iż ówczesny stan zagospodarowania ogrodów i poszczególnych działek nie pozwala na wydzielenie typu działek rekreacyjnych. Wskazywał już jednak na zaczątki powolnego procesu rozszerzania się funkcji rekreacyjnej ogrodów. Podobną tezę wysunęła także A. Wolaniuk (1991), badając w analo-

gicznym okresie ogrody działkowe w Łodzi. Pomimo że ze względu na specyfikę historycznych uwarunkowań rozwoju GOP-u i Łodzi trudno jest te obszary ze sobą porównywać, można postawić tezę, że zarówno na obszarze GOP-u jak i w Łodzi do początku lat 90-tych ubiegłego wieku użytkowano ogrody działkowe w sposób rolniczo-produkcyjny. Z kolei jednym z efektów badań prowadzonych w latach 2009–2012 w Krakowie, Katowicach i we Wrocławiu w ramach projektu „dzieło–działka” było przedstawianie przez M. Kujawską (2012) klasyfikacji ogrodów działkowych, dokonanej na podstawie ich wyglądu. Autorka stwierdziła, że ze względu na fizjonomię działek można wydzielić pięć typów ogrodów, w tym między innymi ogrody rekreacyjne, w których działki odznaczają się dominantą trawnika (inne rośliny zepchnięte są na margines), obecne są także Nieliczne rośliny wieloletnie, takie jak niewymagające krzewy i drzewa spełniające rolę parasoli. Praca w takim ogrodzie jest minimalna, ogranicza się do utrzymania trawnika, niewiele jest w nim narzędzi ogrodniczych (lub zupełny ich brak, poza na przykład kosiarką). Postawiona wyżej klasyfikacja świadczy, że pod koniec pierwszego dziesięciolecia obecnego wieku w Krakowie, Katowicach i Wrocławiu można było już wydzielić działki i ogrody użytkowane w sposób wypoczynkowo-rekreacyjny.

Powyższe rozważania skłoniły autora niniejszego opracowania do postawienia hipotezy, zgodnie z którą współczesny obraz użytkowania łódzkich rodzinnych ogrodów działkowych świadczy o wypieraniu użytkowania rolniczo-produkcyjnego ogrodów przez użytkowanie wypoczynkowo-rekreacyjne.

Realizację przedstawionego celu głównego zdeterminowało przyjęcie następujących założeń:

- przedstawienie sposobów użytkowania rodzinnych ogrodów działkowych jest możliwe dzięki zastosowaniu metod statystycznych – zgodnie z wymienionym założeniem metody statystyczne zostały przyjęte jako główna platforma metodyczna niniejszego opracowania (oparto się przy tym na opracowaniach: Z. Chojnicki (1999, 2010); Z. Chojnicki, T. Czyż (1973); K. Dmochowska-Dudek (2013); M. Łapczyński (2003); W. Maik (2012); H. Rogacki (red.) (2002); J. Runge (2006); N. Walford (2011);
- sposoby użytkowania ogrodów działkowych są możliwe do określenia dzięki analizie udziału procentowego poszczególnych form użytkowania ziemi na poszczególnych działkach.

Zdefiniowany cel przewodni pracy realizowany został za pomocą szeregu celów pośrednich:

- identyfikacji czynników, które doprowadziły do aktualnego stanu ilościowego oraz rozmieszczenia rodzinnych ogrodów działkowych na obszarze Łodzi;
- identyfikacji miejsca ROD we współczesnej przestrzeni miasta;
- identyfikacji sposobów użytkowania działek wchodzących w skład ROD w Łodzi przy zastosowaniu metod statystycznych;
- charakterystyki użytkowników ogrodów oraz ich zachowań wynikających z faktu posiadania działki.

W ostatnich latach obserwowane są zmiany w funkcjonowaniu rodzinnych ogrodów działkowych uwarunkowane, zdaniem autora, głównie rozwojem cywilizacyjnym (zmiany te to ograniczanie funkcji ekonomiczno-produkcyjnych ROD na rzecz rozwoju funkcji społecznych i rekreacyjnych) oraz nasilającą się wymianą pokoleniową użytkowników. W związku z powyższym – drugim – bardzo ważnym celem niniejszego opracowania stała się próba określenia determinant, które warunkują współczesne sposoby użytkowania działek w rodzinnych ogrodach działkowych (przy pomocy zaawansowanego modelu drzew klasyfikacyjnych CART). Realizacji wymienionego celu służyła także weryfikacja hipotezy, zgodnie z którą znacząca liczba działek wypoczynkowo-rekreacyjnych w ogrodach jest efektem wymiany pokoleniowej użytkowników rodzinnych ogrodów działkowych – działki w sposób wypoczynkowo-rekreacyjny zagospodarowują i użytkują głównie przedstawiciele młodszego, dobrze wykształconego i czynnego zawodowo pokolenia.

Zakres merytoryczny pracy określają pojęcia użyte w tytule:

- **UŻYTKOWANIE** – korzystanie z czegoś (*Słownik języka polskiego PWN*, 2007) rozumiane w tym przypadku jako korzystanie z działek w rodzinnych ogrodach działkowych;
- **RODZINNE OGRODY DZIAŁKOWE** – wydzielone obszary gruntu będące we władaniu Polskiego Związku Działkowców, podzielone na tereny ogólne i działki oraz wyposażone w infrastrukturę niezbędną do jego prawidłowego funkcjonowania (Ustawa z dnia 8 lipca 2005 roku o rodzinnych ogrodach działkowych).
- **SPOŁECZNOŚĆ WIELKOMIEJSKA** – społeczność zamieszkująca wielkie miasto (*definicja operacyjna*) – w tym przypadku Łódź.

Zakres przestrzenny pracy obejmuje:

- w ujęciu szerokim – obszar miasta Łodzi we współczesnych granicach administracyjnych (stan z dnia 1 stycznia 2013 roku). Tak zdefiniowany obszar przestrzenny pracy obejmuje powierzchnię ponad 292,854 km²;
- w ujęciu wąskim – obszary rodzinnych ogrodów działkowych wytypowanych do badań szczegółowych.

Zakres czasowy pracy określony został w dwóch ujęciach:

- szerokim – jako okres od chwili pojawienia się pierwszych ogrodów działkowych na obszarze badań, to jest od 1906 roku do początku drugiej dekady XXI wieku (2012 rok) – wyżej wymieniony zakres czasowy dotyczy części pracy, w której omawiane są uwarunkowania prawne, rozwój oraz miejsce ROD w strukturze przestrzennej Łodzi;
- wąskim – jako okres lat 2008–2010 – wyżej wymieniony zakres dotyczy badań szczegółowych w wybranych rodzinnych ogrodach w Łodzi.

Rodzinne ogrody działkowe (ROD) w badaniach naukowych i literaturze przedmiotu

Jak wcześniej wspomniano, literatura naukowa podejmująca problematykę ogrodów działkowych jest skromna. Obejmuje ona publikowane prace powstałe w ramach różnych dyscyplin naukowych w postaci książek i artykułów (z reguły będących wynikiem badań empirycznych), niepublikowane prace empiryczne w postaci rękopisów rozpraw naukowych – najczęściej magisterskich (na przykład wykonanych w IGMiT WNG UŁ), rzadziej doktorskich, niepublikowane referaty wygłaszane na różnych konferencjach, omówienia i interpretacje ustaw prawnych dotyczących ogrodów działkowych oraz dość liczną literaturę poradnikową dla działkowców.

Najwcześniej – na początku XX wieku – podejmowana była związana z ogrodami problematyka społeczno-ekonomiczna. Według K. Proczkówny (1907), E. Jankowskiego (1909), S. Wilczyńskiego (1927, 1931), M. Kuropatwińskiej (1928), M. Chmielińskiej (1933) przyczyną zakładania ogrodów działkowych w miastach były próby zaradzenia biedzie ubogiej ludności. Ogrody miały za zadanie udostępnić w miastach tereny pod uprawę warzyw i owoców najbiedniejszym rodzinom i w ten sposób zaopatrzyć ich w niezbędne do życia produkty spożywcze. Obok działalności rolniczo-produkcyjnej, wymienieni autorzy dostrzegali również funkcje społeczne pełnione przez ogrody działkowe. Wskazywali, że ogrody speł-

niąją ważną rolę w wychowaniu dzieci, w nawiązywaniu więzi społecznych (rodziny, sąsiedzkiej), podkreślali rolę zdrowotną, edukacyjną i kulturalną ogrodów. W pracach z okresu międzywojennego wskazywano także, że ogrody działkowe „łączą różne klasy społeczne” (między innymi S. Wilczyński, 1931), co wskazuje na istniejące już w tamtym okresie zróżnicowanie użytkowników działek ze względu na ich status społeczno-materialny. Początkowo, po wojnie, w pracach naukowych nawiązywano do zagadnień podejmowanych przed wybuchem drugiej wojny światowej (na przykład M. Kuropatwińska-Kalicka, 1947), jednak w późniejszym okresie problematyka społeczna badań uległa większemu zróżnicowaniu. Zmiany społeczno-ekonomiczne zachodzące w Polsce po drugiej wojnie światowej „wymusiły” poszerzenie kręgu prowadzonych badań społecznych o problematykę integracji społecznej i wychowawczej, czego wyrazem jest między innymi praca B. Butrymowicz (1973). Poszerzona problematyka społeczna jest nadal aktualna – współcześnie jest podejmowana najczęściej w ramach wielowątkowych opracowań (między innymi E. Duś, 1986, 1992; J. Grocholska, F. Plit, 1985) jak również monograficznych (A. Matczak, R. Szkup, 2010).

W literaturze związanej bezpośrednio lub pośrednio z ogrodami działkowymi w miastach dominują opracowania geografów, reprezentujących takie ośrodki naukowe jak: krakowski – między innymi K. Bromek (1975), E. Środoń (1978, 1980), B. Luchter (1990); śląski – między innymi E. Duś (1980, 1986, 1987, 1990, 1992, 1993a, 1993b, 1996, 2011), M. Łucka, S. Sznura (1959, 1961); opolski – K. Dubel (2000); łódzki – między innymi S. Liszewski (1978, 2002), A. Wołaniuk (1991), M. Lamprecht, T. Marszał (2006), J. Jakóbczyk-Gryszkiewicz (2008), A. Matczak, R. Szkup (2010) czy wreszcie poznański – A. Ptaszycka (1950), L. Kozacki (1985), L. Mierzejewska, J. Parysek (1998). Wielu z wymienionych geografów zwraca uwagę na fakt, że obok funkcji ekonomicznych i społecznych, ogrody zaczynają pełnić (lub już pełnią) funkcje rekreacyjne i wypoczynkowe. Niepublikowanymi pracami empirycznymi w postaci rękopisów, które dopełniają dorobek geografów, są prace magisterskie. W Instytucie Geografii Miast i Turystyki WNG UŁ w ostatnich dwudziestu latach powstały między innymi prace M. Bień *Funkcja rekreacyjno-wypoczynkowa ogródków działkowych w Zgierzu* (1996) (promotor A. Matczak) oraz prace, których promotorem był S. Liszewski: E. Białas *Funkcja rekreacyjna ogrodów działkowych w dzielnicy Łódź Górna* (2000), R. Głębic-

ka *Funkcje wypoczynkowe ogródków działkowych w Pabianicach* (2004), B. Szczodra *Funkcja wypoczynkowa ogródków działkowych w Radomiu* (2004) i Ł. Szewczak *Funkcja rekreacyjna Rodzinnych Ogródów Działkowych na terenie dzielnicy Łódź Polesie* (2007).

Do najważniejszych publikacji naukowych związanych stricte z funkcjonowaniem ogrodów działkowych zaliczyć należy następujące opracowania:

- Pracę S. Wilczyńskiego *Ogródki działkowe jako zagadnienie społeczne* (1931), w której autor porusza głównie związaną z ogrodami tematykę społeczną, podkreślając także rolę zdrowotną, wychowawczą i kulturalną ogrodów. Zwraca uwagę, że w ogrodach działkowych przebywają razem ze sobą osoby o różnych poglądach, temperamentach, wytwarza się między nimi wzajemny szacunek i zrozumienie. Odpoczynek na świeżym powietrzu, praca w ogrodzie sprawia, że ogródki pełnią funkcję zdrowotną. Posiadanie działki pozytywnie wpływa na budżet domowy, dostarcza ona bowiem warzyw i owoców. Działkowiec łączy więc przyjemne z pożytecznym. Pojawia się dlatego kolejna funkcja ogrodu – ekonomiczna. Ogrody mają także wpływ na wychowanie dzieci – nie każdy rodzic może pozwolić sobie na wyjazd dziecka w czasie wakacji. Posiadając ogródek może zapewnić dziecku miejsce do zabawy. Autor propaguje organizację kolonii dla dzieci na terenach ogródków działkowych, wymienia warunki, które należy spełnić, aby taki pobyt kolonijny był udany.
- Pracę B. Butrymowicz *Ogród działkowy jako środowisko życia i wychowywania* (1973), która była na owe czasy pracą pionierską. Poruszała bowiem w sposób obszerny zagadnienia społeczne, poprzez między innymi pełną charakterystykę badanej zbiorowości działkowców. Opracowanie podejmowało także problem pobytu dzieci na działce. W pracy scharakteryzowano także motywy „wiązaną się z działką” oraz kontakty między właścicielami działek. Podstawowym narzędziem badawczym służącym realizacji wyżej problemów badawczych była ankieta, wywiad kwestionariuszowy oraz bezpośrednia obserwacja w terenie.
- Pracę E. Środoń *Ogrody działkowe i ich funkcje ze szczególnym uwzględnieniem Krakowa* (1978), w której autorka opisała ideę powstawania ogrodów działkowych, rodzaje ogrodów oraz ich lokalizację. Skupiła się przede wszystkim na ukazaniu aspektu gospodarczego funkcjono-

wania ogrodów działkowych. Za pomocą tabel przedstawiła łączną produkcję owoców, warzyw i innych upraw, a także różnych gatunków drzew występujących na działkach. Autorka podjęła próbę scharakteryzowania użytkowania ziemi na obszarze zajmowanym przez ogródki działkowe w granicach Krakowskiego Zespołu Miejskiego. Porównała ogródki pod względem specjalizacji w prowadzonych na nich uprawach i hodowlach oraz pod względem zagospodarowania. Z artykułu wynika, że w ogrodach działkowych poszczególnych dzielnic Krakowa miała miejsce pewnego rodzaju specjalizacja w zakresie prowadzonych upraw. W publikacji została również przedstawiona struktura zawodowa użytkowników działek – najliczniejszą grupę stanowili pracownicy na stanowiskach robotniczych. Emeryci i renciści zajmowali dopiero trzecie miejsce. Na końcu przedstawiła perspektywy i potrzeby na następne lata działalności ogrodów działkowych. W artykule autorka przedstawiła także powstanie pierwszych ogrodów działkowych na świecie i w Polsce oraz tendencje i zmiany zachodzące w ich użytkowaniu. Dokonała również podziału ogrodów zgodnie z systemem finansowania POD na:

- miejskie – założone i finansowane przez urzędy dzielnicowe;
- zakładowe – założone i finansowane przez zakłady pracy;
- stałe – wyznaczone zgodnie z planem zagospodarowania przestrzennego miasta;
- czasowe – założone na terenach przeznaczonych w przyszłości pod zabudowę.

Pod względem dostępu ogrodów dla osób nie uprawiających działek wprowadziła podział na ogrody zamknięte i ogrody otwarte.

- Dwie prace E. Dusia: *Ogrodnictwo działkowe w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym* (1990) oraz *Użytkowanie ogrodów działkowych w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym* (1992). W pierwszej autor za cel stawia sobie przedstawienie historycznego rozwoju idei ogrodnictwa działkowego w GOP-ie oraz analizę niektórych zjawisk i procesów dotyczących ogrodów. Materiały służące realizacji celów pochodziły z ówczesnego Wojewódzkiego Zarządu PZD, z miesięcznika dla działkowców „Działkowiec Śląski” i „Działkowiec” oraz z badań terenowych. Autor stwierdził, że rozmieszczenie POD w GOP-ie jest nierównomierne. Istotnym czynnikiem decydującym o rozmieszczeniu ogrodów jest liczba ludności. Autor obliczył współczynnik korelacji między

liczbą ludności a powierzchnią ogrodów. Współzależność analizowanych cech ukazał za pomocą równań regresji, zaś nierównomierne rozmieszczenie przedstawił metodą krzywej koncentracji Lorentza. Dowiódł, że wysoki poziom koncentracji ogrodów występuje w pobliżu terenów osadniczych i w większości przypadków – blisko miejsca zamieszkania.

W drugiej pracy E. Duś dokonał analizy 17 wybranych cech, które z punktu widzenia użytkowania ogrodów uznał za najważniejsze. Wybrane cechy dotyczyły głównie aspektu gospodarczego funkcjonowania ogródków (między innymi liczba drzew i krzewów owocowych, powierzchnia warzyw, kwiatów). Badaniom poddał 209 działek. Wniośki wysunął na podstawie badań ankietowych. Dla wyodrębnionych 17 cech obliczył współczynniki korelacji i utworzył macierz korelacyjną, która była przedmiotem dalszych analiz. Wydzielił 8 typów działek (między innymi owocowo-warzywne, kwiatowo-owocowe, warzywne, owocowe). Ponadto stwierdził, iż dotychczasowy stan zagospodarowania ogrodów i poszczególnych działek nie pozwala na wydzielenie typu działek rekreacyjnych, chociaż postępuje powolny proces rozszerzania zakresu funkcji rekreacyjnej, jednak dotyczy on na razie nielicznych działek. Zauważył wzrastające znaczenie rekreacyjne ogrodów.

W trzeciej, jednej z ostatnich swoich prac *Rola i miejsce ogrodów działkowych w przestrzeni miejskiej* (2011), będącej w pewnym sensie syntezą publikacji wcześniejszych, E. Duś skupił się na przedstawieniu różnych zagadnień związanych z lokalizacją ogrodów działkowych w miastach na tle różnorodnych uwarunkowań rozwojowych. Autor przedstawił główne koncepcje oraz problemy będące wynikiem kształtowania się funkcji oraz rozmieszczenia ogrodów działkowych w przestrzeni miejskiej. Jako przedmiot analizy szczegółowej wybrał Sosnowiec ze względu na prezentowanie przez to miasto typowego dla konurbacji katowickiej układu przestrzenno-funkcjonalnego. Zastosowana przez autora metoda profilów odległościowych od centrum miasta wykazała dużą dynamikę zmian czasowo-przestrzennych w położeniu ogrodów działkowych.

- Pracę A. Wolaniuk *Ogrody działkowe Łodzi jako teren wypoczynku mieszkańców miasta* (1991) opartą na materiałach pozyskanych z ówczesnego Wojewódzkiego Zarządu POD oraz u prezesów wybranych ogrodów. W opracowaniu autorka zajęła się głównie szczegółową analizą przestrzenną niektórych zjawisk, między innymi miejsc zamiesz-

kania i pracy użytkowników działek. Ponadto przeprowadziła charakterystykę użytkowników ogrodów pod względem cech społeczno-demograficznych. Skupiła się również na sezonowości i częstotliwości pobytów na działce oraz formach wypoczynku. W wyniku przeprowadzonych studiów stwierdziła, że większość użytkowników badanych ogrodów mieszka w ich bezpośrednim sąsiedztwie. We wszystkich zbadanych ogrodach najwięcej czasu spędzają emeryci i renciści, średnio od 8 do 16 godzin dziennie.

- Pracę K. Dubel *Ogrody działkowe – czy tylko korzyści* (2000), w której autorka kładzie główny nacisk na wpływ zanieczyszczenia środowiska miejskiego na gleby i uprawy w ogrodach działkowych. Za powód takiego stanu autorka uważa lokalizację ogrodów w pobliżu dróg komunikacyjnych, co powoduje przenikanie do upraw niebezpiecznych dla zdrowia metali ciężkich. Badaniami objęto ogrody działkowe z wybranych miast województwa opolskiego. Wynikiem badań było między innymi przedstawienie stanu zagrożenia gleb oraz jakości warzyw pozyskiwanych z ogrodów. W wyniku przeprowadzonych analiz autorka stwierdziła ponadto, że działki położone blisko arterii komunikacyjnych są bardziej zanieczyszczone od tych oddalonych od ruchliwych ulic. We wnioskach końcowych zawarła apel i prośbę o rozpowszechnienie stanu zagrożenia oraz przeprowadzenie edukacji ekologicznej wśród użytkowników działek.
- Pracę M. Lamprechta i T. Marszała *Ogrody działkowe w przestrzeni Łodzi* (2006), w której autorzy obok części historycznej związanej z powstawaniem ogrodów w Polsce i w Łodzi, podstaw prawnych funkcjonowania ogrodów, przedstawili funkcje, jakie pełnią ogrody w przestrzeni Łodzi. Autorzy stawiają tezę, że oprócz wymienianych wcześniej przez innych autorów funkcji społecznej, rekreacyjnej i integracyjnej ogrody działkowe odgrywają także rolę ekologiczną. Zdaniem autorów większość łódzkich ogrodów położona jest w przestrzeni zurbanizowanej i pełnią one ważne funkcje wspomagające system ekologiczny miasta. Ogrody pełnią też funkcje estetyczne. W konkluzji autorzy stawiają tezę, że mimo iż tradycja ogrodów jest długa i społecznie znacząca to rozmieszczenie ogrodów nie zawsze odpowiada potrzebom racjonalnego rozwoju miasta. Dlatego też ogrody działkowe stanowią współcześnie problem wymagający rozwiązania a rozwiązaniem problemu powinna być selektywna polityka wobec różnego typu łódzkich ogrodów.

- Nowatorską pracę pod redakcją M. Szczurek i M. Zych (2012), będącą efektem projektu „*dzielo–działka*” prowadzonego w latach 2009–2012 przez Muzeum Etnograficzne w Krakowie. Projekt miał za zadanie antropologiczne ujęcie świata ogrodów działkowych. Badania były prowadzone w Krakowie, Katowicach i we Wrocławiu w okresie od kwietnia do listopada 2009 roku oraz częściowo w roku następnym. Ponad dwudziestoosobowy zespół badawczy, korzystając z narzędzi etnograficznych z zakresu antropologii wizualnej i etnobotaniki, regularnie spotykał się z działkowcami z kilkunastu ogrodów. W publikacji zawarto zarówno historyczny kontekst narodzin idei działki, jak i kwestie prawne dotyczące własności ziemi i nierównej walki, jaką działkowcy toczą z silniejszymi deweloperami, refleksje na temat roli i rodzajów roślin uprawianych na działce (oraz tego, co o nich myślą i mówią sami działkowcy), zagadnienia działkowej wynalazczości oraz inspiracji, jaką czerpią z działek artyści, aż po kwestie czysto egzystencjalne, związane z pamięcią, obecnością, samotnością, wpływem czasu. Szczególnie interesująca jest próba klasyfikacji ogrodów dokonana na podstawie ich wyglądu. Ogrody zostały podzielone na: ogrody rekreacyjne, rekreacyjno-ozdobne, ozdobne, ozdobno-produkcyjne i ogrody produkcyjne.

Obok wymienionych wyżej publikacji na uwagę zasługują także opracowania, w których przedstawiana była rola, jaką pełnią ogrody działkowe w różnych okresach ich funkcjonowania. J.Z. Roskosz i W. Lenkiewicz (1962) przedstawili rolę i zadania jakie pełniły ogrody w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku. Publikacja była głównie skierowana do działaczy związkowych, opisano w niej między innymi zadania i obowiązki działaczy i samych działkowców, cytowano akty prawne i regulaminy ogrodów. Oprócz tego zaprezentowano zasady na jakich tworzy się i likwiduje ogrody oraz sposób ich finansowania. W publikacji zawarto także instruktaż jak szkolić działkowców i w jaki sposób sami działkowcy mogą się szkolić. Ważnym elementem poruszonym przez autorów była także struktura organizacyjna pracowniczych ogrodów działkowych. J.Z. Roskosz (1968) w kolejnej swojej publikacji przedstawił między innymi normatywy, jakie obowiązywały w zakładaniu ogrodów. Ustawy i regulaminy, o których mowa w jego książce, narzucały wyraźne i surowe normy ich zagospodarowania. Normatywy techniczne były jednoznacznym wskaźnikiem funkcji, jakie ogrody musiały spełniać. W. Pawłowski w publikacji *Społeczne i gospodarcze znaczenie pra-*

cowniczych ogródków działkowych (1971) zwrócił większą uwagę na aspekty gospodarcze funkcjonowania ogrodów – przedstawił na przykład to, co jest produkowane na działkach i jak jest potem wykorzystywane.

H. Macke w publikacji *Ogrody działkowe Łodzi i regionu łódzkiego 1906–1976* (1978) przedstawił w sposób bardzo szczegółowy proces powstawania łódzkich ogrodów działkowych. Będąc, notabene, jednym z najważniejszych powojennych działaczy ruchu działkowego, zwrócił w opracowaniu dużą uwagę na działaczy-społeczników, którzy (zwłaszcza bezpośrednio po wojnie) byli inicjatorami i pomysłodawcami powstania wielu łódzkich ogrodów. Szczególnie cenna w publikacji jest część przedstawiająca historię wielu łódzkich ogrodów. Autor, będąc prezesem jednego z ogrodów, prowadził przez wiele lat własną kronikę ogrodu, którą wykorzystał w publikacji. Pracę kończy plan Łodzi z zaznaczoną na nim lokalizacją wszystkich ogrodów powstałych przed 1976 rokiem.

W opracowaniu *Kierunki działania POD* (1979) przedstawione zostały główne trzy zadania, których realizacja miała zapewnić prawidłowe wykorzystanie działki przez jej użytkownika – były to fachowe szkolenia, organizacja wzorcowych działek oraz modernizacja ogrodów i działek. Realizacja głównych celów miała także służyć stworzeniu szerszej bazy wypoczynkowej działkowcom i ich rodzinom. Organizacja fachowych szkoleń miała dotyczyć działkowców i kandydatów na działkowców oraz kadry wykładowców. Tworzenie działek wzorcowych miało służyć współzawodnictwu i dążeniu do estetycznego projektowania działek i ich całych kompleksów. W opracowaniu przedstawiono ponadto ramowe wytyczne zakładania działek, opis projektu działki oraz wzór ankiety sprawozdawczej użytkownika działki wzorcowej. Szkolenie fachowe i działki wzorcowe w ogrodach starych miały prowadzić do masowej modernizacji ogrodów.

Osobną, aczkolwiek liczebnie niewielką, grupę publikacji stanowią pozycje przedstawiające historię rozwoju ogrodów działkowych w Polsce. Do najważniejszych publikacji z tego zakresu zaliczyć można pracę S. Lubawy (1953), w której w szerokim kontekście przedstawiono proces tworzenia ogrodów działkowych. Interesującą jest także publikacja A. Pawlikowskiej-Piechotki (2010), w której autorka przedstawia zarys historii ogrodów działkowych jako część historii społeczeństw wielkomiejskich Europy i Polski w XIX i XX wieku. Fragmenty związane z historią powstawania ogrodów działkowych można znaleźć także w innych pra-

cach, między innymi H. Macke (1978), E. Środoń (1978), E. Dusia (1996), M. Lamprechta i T. Marszała (2006) i innych.

Kolejną grupę stanowią publikacje charakteryzujące rolę ogrodów działkowych w systemie zieleni miejskiej. Do najważniejszych prac w tym zakresie zaliczyć należy prace W. Czarneckiego *Krajobraz i tereny zielone* (1968), B. Orzeszek–Gajewskiej *Kształtowanie terenów zieleni w miastach* (1984), A. Matczaka *Tereny zielone w strukturze przestrzennej Łodzi* (1994), *Wykorzystanie wypoczynkowe terenów zielonych miasta Łodzi* (1995) oraz M. Czerwieniec i J. Lewińskiej *Zieleń w mieście* (2000).

Osobną grupę stanowią publikacje dotyczące prawnej strony funkcjonowania ogrodów działkowych: T. Kalickiego *Organizowanie i zakładanie pracowniczych ogródków działkowych* (1955), *Pracowniczy ogródek działkowy. Zasady organizacji i budowy* (1960) oraz J.Z. Roskosza *Pracownicze ogrody działkowe* (1962). W publikacjach tych przedstawiono zasady prawne, w oparciu o które były tworzone ogrody, zasady przydzielania działek oraz wymogi stawiane użytkownikom ogrodów z racji posiadania działki.

Uzupełnieniem publikacji dotyczących funkcjonowania ogrodów działkowych są poradniki dla działkowców, które koncentrują się głównie na potrzebach użytkownika działki. Można w nich znaleźć porady dotyczące zagospodarowanie ogródka – jak uprawiać i pielęgnować owoce, warzywa bądź krzewy. Do najważniejszych tego typu pozycji należą: I. Janiszewskiej *ABC działkowca* (1971), F. Ehmke *Ogród wypoczynkowy* (1983), F. Böhmiga *Weekend na działce* (1986), W. Lenkiewicza *Na działce i w ogródku* (1987), I. Kiljańskiej *Działka jak piękny bukiet* (1963) i K. Onitczowej *Relaks w ogródku* (1984). W każdym z poradników działkowiec może znaleźć rady dotyczące zagospodarowania działki, wskazówki jak uprawiać i pielęgnować drzewa i krzewy owocowe, warzywa bądź kwiaty.

W przeciwieństwie do literatury polskiej obcojęzyczna (głównie anglojęzyczna) literatura dotycząca funkcjonowania ogrodów działkowych (*allotment gardens*) jest bardzo bogata. Nie ma możliwości przedstawienia wszystkich pozycji naukowych – ogrodami działkowymi zajmują się ludzie nauki zarówno z wysoko rozwiniętych krajów europejskich jak i przedstawiciele Kanady, Stanów Zjednoczonych czy Australii. Analizując anglojęzyczne teksty naukowe można stwierdzić, że podobnie jak w przypadku literatury polskojęzycznej, naukowa literatura obcojęzyczną koncentruje się wokół kilku głównych aspektów funkcjonowania ogrodów działkowych.

Dużą grupę publikacji naukowych stanowią pozycje w których przedstawiane są korzyści jakie we współczesnym świecie wynikają z użytkowania rodzinnych ogrodów działkowych. Funkcjonująca od 1926 roku międzynarodowa organizacja Office International du Coin de Terre et des Jardins Familiaux (z siedzibą w Luksemburgu), reprezentująca narodowe organizacje i związki działkowców z 14 państw europejskich (w tym Polski), korzyści wynikające z użytkowania ogrodów definiuje następująco:

- dla społeczeństwa: lepsza jakość życia w mieście poprzez zmniejszenie hałasu, absorpcję kurzu i zanieczyszczeń dzięki występowaniu otwartych terenów zielonych w obszarach gęsto zaludnionych;
- dla środowiska: zachowanie (konserwowanie) biotopów oraz tworzenie nowych;
- dla rodzin: wspólne spędzanie wolnego czasu oraz zdobywanie osobistych doświadczeń siewu, uprawy i zbioru zdrowych warzyw pośród wysokich budynków i dżungli z betonu;
- dla dzieci i młodzieży: miejsce gier, komunikowania się oraz odkrywania cudów natury;
- dla ludzi pracy: miejsce odpoczynku od stresu związanego z pracą zawodową;
- dla bezrobotnych: poczucie bycia użytecznym a nie wykluczonym, zapopatrywanie w świeże warzywa i owoce przy minimalnych kosztach;
- dla rodzin imigrantów: możliwość komunikacji i lepszej integracji ze społeczeństwem państw przyjmujących;
- dla osób niepełnosprawnych: miejsce, umożliwiające udział w życiu społecznym (nawiązywanie kontaktów, przezwyciężanie samotności);
- dla seniorów: miejsce komunikowania się z ludźmi mającymi podobne zainteresowania oraz możliwość samorealizacji na emeryturze (http://www.jardins-familiaux.org/ enewsall_archiv.html).

Oficjalny portal internetowy American Community Gardening Association (ACGA) (<http://www.communitygarden.org>) narodowej organizacji zrzeszającej użytkowników ogrodów działkowych USA i Kanady, korzyści z użytkowania ogrodów upatruje w:

- poprawie jakości życia ludzi korzystających z ogrodów;
- przyspieszeniu rozwoju miast i społeczności lokalnych;
- stymulowaniu interakcji społecznych;
- zachęcaniu do samorozwoju i samowystarczalności;
- upiększaniu dzielnic miejskich;

- wytwarzaniu żywności;
- zwiększaniu budżetów rodzin poprzez ograniczanie wydatków na niektóre produkty rolne;
- oszczędzaniu zasobów naturalnych;
- tworzeniu miejsc do rekreacji, ćwiczeń, terapii i edukacji;
- zmniejszeniu przestępczości;
- ochronie zieleni miejskiej;
- stwarzaniu możliwości uzyskiwania dochodów i rozwoju;
- pochłanianiu zanieczyszczeń oraz ciepła miejskiego z ulic i parkingów;
- zapewnianiu możliwości interakcji międzypokoleniowych i międzykulturowych.

C. Nettle (2010) analizując funkcjonowanie miejskich ogrodów w Australii (w tym także *allotment gardens*) wśród korzyści płynących z użytkowania ogrodów wymienia grupy korzyści ekonomicznych, społecznych, kulturowych, edukacyjnych, zdrowotnych oraz korzyści płynących dla środowiska naturalnego.

Równie dużo prac naukowych jest związanych ze społeczno-kulturowymi (*socio-cultural*) i ekonomicznymi aspektami funkcjonowania ogrodów działkowych. A.W. Drescher, R.J. Holmer i D.L. Iaquina (2006) przedstawiają ogrody działkowe jako miejsca, dzięki którym mogą przeżyć najbardziej. N. Mikhailovich w publikacji *Down the Garden Path: Social inclusion and community gardening in southeast Australian cities* (2011) bardzo dużo miejsca poświęca integracji społecznej użytkowników ogrodów działkowych. Włoska autorka A. Rubino (2007) w swoich konkluzjach posuwa się jeszcze dalej – twierdzi, że ogrody działkowe są narzędziem rozwoju społecznego. Stronę społeczną funkcjonowania ogrodów działkowych w Australii przedstawia C. Nettle (2012) – twierdzi, że owo funkcjonowanie jest działaniem głównie społecznym, przedstawia także swoje recepty na rozwój ruchu działkowego. Podobnego zdania jest także Brytyjczyk D. Crouch (2000), który twierdzi, że ruch działkowy przeżywa na początku XXI wieku swoisty renesans. Elementy społeczne, socjologiczne i przestrzenne funkcjonowania ogrodów we Flandrii łączy opracowanie G. Allaert, H. Leinfelder i D. Verhoestraete (2007). W nurcie społeczno-ekonomicznym wypowiadają się najczęściej autorzy brytyjscy, na przykład A. Perez-Vazquez, S. Anderson i A.W. Rogers (2005) dokonali oceny korzyści z użytkowania działek jako elementu miejskiego rolnictwa w Anglii. Nurt społeczno-historyczny reprezentuje praca S. Poole (2006).

Spoleczna rola ogrodów działkowych we Francji zajmują się autorzy francuskojęzyczni publikujący w dwumiesięczniku francuskiej narodowej Federacji Rodzinnych Ogrodów Działkowych (Fédération Nationale des Jardins Familiaux et Collectifs) – „Jardin familial de France” – między innymi M. Gentil (2005), J. Clément (2005).

Dużą grupę naukowych publikacji stanowią opracowania dotyczące historycznych aspektów funkcjonowania ogrodów oraz tego, co autorzy brytyjscy nazywają tradycją ogrodów działkowych. Na uwagę zasługuje zwłaszcza publikacja D.M. Morana (1990) dotycząca całej Wielkiej Brytanii oraz publikacje dotyczące historii rozwoju ogrodnictwa działkowego w Szkocji (C. DeSilvey, 2003) oraz Anglii (J. Burchardt, 2002). Na uwagę zasługują także obszerne opracowania historyczne D. Croucha i C. Warda, (2007), L. Acton (2010) oraz opracowanie dotyczące historii ogrodów w Bostonie (S.B. Warner, 1987).

Nowatorskimi opracowaniami są publikacje, w których poruszany jest problem: działka a zdrowie. Do najważniejszych opracowań naukowych, w których poruszane są aspekty zdrowotne funkcjonowania ogrodów działkowych należy zaliczyć pracę Holendrów A. van den Berg, M. van Winsum-Westra, S. de Vries i S. ME van Dillen *Allotment gardening and health: a comparative survey among allotment gardeners and their neighbors without an allotment* (2010), w której autorzy przedstawiają wyniki badań porównawczych stanu zdrowia dwóch grup społecznych – osób użytkujących i nieużytkujących ogrody działkowe. W podsumowaniu swoich badań stawiają tezę, że osoby uprawiające działki odznaczają się lepszym zdrowiem dzięki wyższemu poziomowi aktywności fizycznej, niezależnie od przynależności do kategorii wiekowej. Podobne wyniki badań oraz analizy zdrowotnego znaczenia ogrodów działkowych prezentują inni autorzy, w tym na przykład Amerykanie: D. Armstrong (2000), K. Brown, A. Jameton (2000), J. Twiss, J. Dickinson, S. Duma, T. Kleinman, H. Paulsen i L. Rilveria (2003), Australijczycy: B. Turner, J. Henryks, D. Pearson, (2011) i Kanadyjczycy: S. Wakefield, F. Yeudall, C. Taron, J. Reynolds i A. Skinner (2007).

Osobną grupę stanowią publikacje charakteryzujące rolę ogrodów działkowych w systemie ogrodów miejskich. Do najważniejszych prac w tym zakresie należy zaliczyć publikacje autorów brytyjskich, amerykańskich i australijskich, między innymi L. Bartolomei, B. Judd, S. Thompson (2003), L.J. Lawson (2005), B. Turner, J. Henryks (2012), J. Breuste (2010).

Uzupełnieniem wyżej przedstawionych publikacji naukowych dotyczących ogrodów działkowych są opracowania z zakresu krajobrazu kulturowego (między innymi D. Crouch, C. Ward, 2007; E. Bonny, 2010), bezpieczeństwa żywnościowego (R.J. Holmer, A.W. Drescher, 2005), promocji i ochrony własnej działki (S. Andrews, 2001) oraz publikacje w których działkę traktuje się jak dzieło sztuki (D. Crouch, 2003).

Dość liczną, ostatnią, grupę opracowań naukowych stanowią publikacje przedstawiające funkcjonowanie ogrodów działkowych w ujęciu regionalnym. Funkcjonowanie ogrodów w krajach skandynawskich przedstawiono w pracach S. Sidblad (2000) – Szwecja; S. Haavie (2001) – Norwegia oraz N. Jensen (1996) – Dania. R.J. Holmer, M.T. Clavejo, S. Dongus, A. Drescher (2003) przedstawili z kolei analizę możliwości funkcjonowania ogrodów na Filipinach. Prezentację posterów pod wspólnym tytułem *Urban Allotment Gardens in European Cities. Future, Challenges and Lessons Learned. National Case Studies* zamieszczono na stronie internetowej <http://www.urbanallotments.eu>. W zbiorze posterów wielu europejskich autorów zaprezentowało opracowane w sposób naukowy studia przypadków ogrodów działkowych z kilkunastu krajów Europy, w tym z Austrii (Wiedeń, Salzburg), Belgii, Cypru, Danii, Estonii, północnej Finlandii, Grecji, Niemiec (Hanower), Izraela, Łotwy, Norwegii (Oslo), Polski (Warszawa), Portugalii, Serbii, Szwajcarii (Bazylea), Włoch i Wielkiej Brytanii.

Definicje ogrodów działkowych

Skromna liczba publikacji naukowych dotyczących rodzinnych ogrodów działkowych znajduje swoje odzwierciedlenie w sposobie definiowania ogrodów działkowych. Większość definicji precyzuje jedynie (w mniejszym lub większym stopniu) powierzchnię ogrodu, wielkość działek oraz podstawowe elementy ich zagospodarowania. Najstarsze definicje zawierają ponadto wskazówki dotyczące lokalizacji (położenia) ogrodów.

Jednym z pierwszych opisów ogrodu działkowego, który można uznać za definicję ogrodu jest opis S. Wilczyńskiego (1931), zgodnie z którym „(...) ogródki działkowe obejmują kilku lub kilkunastu hektarowy obszar ziemi położony w środku, najczęściej jednak na krańcach miasta, odpowiednio ogrodzony. Podzielony na parcelki od 250 do 500 m² i zaopatrzony w wo-

dociąg lub studnie. Przeznaczeniem jego jest hodowla warzyw, owoców i kwiatów”. Maria Kuropatwińska-Kalicka (1947) definiuje ogród działkowy jako „obszar ziemi, najczęściej wielkości 3–5 ha, położony w pobliżu osiedli mieszkaniowych, estetycznie ogrodzony, podzielony wewnątrz na szereg ogródków, obejmujących zwykle 250–600 m² każdy. Grupy ogródków, tak zwane bloki, oddzielone są szerokimi alejami (2–3 m), które prowadzą do centrum życia ogrodu na placyk z większą altanką, szopą czy też domem ludowym”. B. Butrymowicz (1973) definiuje ogród działkowy jako „obszar ziemi najczęściej wielkości 3–5 ha, położony w pobliżu osiedli mieszkaniowych, ogrodzony, podzielony wewnątrz na szereg działek. Znajduje się tu zazwyczaj centrum ogrodu – większy plac z budynkami administracji i świetlicą”. E. Środoń (1978) za cechę charakterystyczną pracowniczego ogrodu działkowego uważa powierzchnię terenu przypadającą na 1 użytkownika – wynoszącą od 200 do 500 m². Za przeciętną i jednocześnie „najdogodniejszą” powierzchnię działki uznaje 300 m², która jest zbliżona do rozmiarów parceli potrzebnej do wybudowania domu jednorodzinnego.

Bardzo podobnie ogrody działkowe definiują akty prawne: Ustawa z 6 maja 1981 roku o pracownicznych ogrodach działkowych i Statut Polskiego Związku Działkowców. Zgodnie z wymienioną ustawą „pracowniczym ogrodem działkowym jest obszar gruntu rolnego podzielony na działki przeznaczone pod uprawy ogrodowe i oddane w użytkowanie osób fizycznych, wyposażony w urządzenia niezbędne do prowadzenia upraw ogrodowych oraz służący zarazem do wypoczynku użytkowników działek i innych osób. Średnia powierzchnia działki wynosi 300–500 m²”. Statut Polskiego Związku Działkowców (1997) pracowniczny ogród działkowy definiuje jako „obszar gruntu rolnego, podzielony przez Związek na działki, wyposażony w urządzenia niezbędne do prowadzenia upraw ogrodniczych, służący zarazem do wypoczynku użytkowników działek, ich rodzin i innych osób. Działka jako integralna część pracowniczego ogrodu działkowego, jest to obszar gruntu o powierzchni od 300 do 500 m², przeznaczona na wypoczynek i prowadzenie upraw ogrodniczych przez członka Związku i jego rodzinę”.

Znacznie szerzej ogrody działkowe definiuje obowiązująca współcześnie Ustawa z 8 lipca 2005 roku o rodzinnych ogrodach działkowych. Stronie definicyjnej poświęcono w ustawie kilka artykułów, w tym artykuł szósty, w którym rodzinny ogród działkowy definiowany jest jako „wydzielono-

ny obszar gruntu będący we władaniu Polskiego Związku Działkowców, podzielony na tereny ogólne i działki oraz wyposażony w infrastrukturę niezbędną do jego prawidłowego funkcjonowania”. Artykuł ten (ze względu na przypisanie ogrodów jedynie Polskiemu Związkowi Działkowców) został zniesiony wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 lipca 2012 roku i przestanie obowiązywać z dniem 1 stycznia 2014 roku. Zgodnie z obowiązującym nadal art. 4 wymienionej wyżej ustawy „Rodzinne ogrody działkowe są urządzeniami użyteczności publicznej, służącymi zaspokajaniu wypoczynkowych, rekreacyjnych i innych potrzeb socjalnych członków społeczności lokalnych poprzez zapewnienie im powszechnego dostępu do terenów rodzinnych ogrodów działkowych oraz działek dających możliwość prowadzenia upraw ogrodniczych na własne potrzeby, a także podniesienie standardów ekologicznego otoczenia”. W tejże ustawie, w artykule trzecim zawarto stwierdzenie: „Spełniając pozytywną rolę w urbanistyce i ekosystemie miast i gmin, rodzinne ogrody działkowe stanowią tereny zielone w rozumieniu innych ustaw, których funkcja polega w szczególności na przywracaniu społeczności i przyrodzie terenów zdegradowanych, ochronie środowiska przyrodniczego, kształtowaniu zdrowego otoczenia człowieka, pozytywnym wpływie na warunki ekologiczne w miastach, ochronie składników przyrody oraz poprawie warunków bytowych społeczności miejskich”.

W nomenklaturze anglojęzycznej ogrody działkowe nazywane są *allotment gardens* (Wielka Brytania) lub *community gardens* (Ameryka Północna) i definiowane są najczęściej jako działki (kompleksy działek) przeznaczone dla indywidualnego ogrodnictwa niekomercyjnego (E. MacNair, 2002). Ogrody są tworzone poprzez podział ziemi na kilka lub czasami nawet kilkaset działek należących do osób fizycznych lub rodzin. Z reguły działki tworzą kompleks ogrodowy, utrzymywany i zagospodarowywany wspólnie przez grupę osób. Wielkość działki wynosi zwykle od 50 do 400 m², elementem fizjonomii działki jest często altana lub szopa na narzędzia ogrodnicze. Indywidualni ogrodnicy są zwykle zorganizowani w związki (stowarzyszenia), które dzierżawią ziemię od właściciela (publicznego, prywatnego lub podmiotu kościelnego). Zwyczajowo *allotment gardens* są użytkowane w sposób rolniczy (uprawy ogrodnicze – warzywa, owoce i kwiaty), nie są wykorzystywane do celów mieszkalnych (w niektórych krajach zabraniają tego przepisy zagospodarowania przestrzennego). Orodnicy płacą niewielką składkę członkowską na rzecz związku (stowarzyszenia) i muszą

*Dalsza część książki dostępna w wersji
pełnej.*

